

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ПОЛІКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ДІЯЛЬНОСТІ ХОРМЕЙСТЕРІАTHE ESSENCE AND CONTENT OF POLYCOMMUNICATIVE COMPETENCE
IN CHOIR MASTERY ACTIVITIES

Стаття присвячується дослідженню комунікації та комунікативної компетентності з урахуванням специфіки діяльності хормейстера. Мета статті передбачає визначення сутності та змісту полікомунікативної компетентності в контексті діяльності хормейстера. У роботі використовуються методи теоретичних досліджень – узагальнення, аналіз, синтез, екстраполяція та інші. Досліджено поняття «комунікація» у співставленні з поняттям «спілкування». Встановлено, що ці феномени визначаються як не тотожні, але пов'язані між собою певними рисами – інформативність, взаємообмін, встановлення стосунків. Розглянуто поняття «комунікативна компетентність» в контексті розуміння змісту соціономічних професій. Встановлено, що успішність комунікації визначається рівнем сформованості комунікативної компетентності фахівця – інтегральної якості, яка поєднує комунікативні уміння, комунікативний досвід, ставлення до комунікації. Досліджено сутність і комунікативну природу діяльності хормейстера. Висвітлено розуміння поняття «полікомунікація», що відображає багатоаспектність діяльності хормейстера. Полікомунікація визначається як взаємодія у різних особистісно-творчих площинах сприймання, інтерпретації та звукового втілення художньо-образного змісту музичного твору, що ґрунтується на резонансі між усіма її учасниками. Відстежено різні аспекти полікомунікації хормейстера – передвиконавська, репетиційна та виконавська. Узагальнено, що полікомунікативна компетентність це система внутрішніх ресурсів, що передбачає здатність хормейстера організувати, регулювати, сповнювати емоційним змістом та духовним смислом процес взаємодії учасників хорового колективу. До структури полікомунікативної компетентності входять емоційно-вольовий, інтерпретаційно-проектувальний, експресивно-виконавський та рефлексивно-коригувальний компоненти.

Ключові слова: комунікація, компетентність, комунікативна компетентність, полікомунікація, полікомунікативна компетентність, хормейстер, хор.

The article is devoted to the study of communication and communicative competence, taking into account the specifics of the choirmaster's activity. The purpose of the article is to determine the essence and content of polycommunicative competence in the context of the choirmaster's activity. The work uses methods of theoretical research – generalization, analysis, synthesis, extrapolation and others. The concept of "communication" in comparison with the concept of "communication" is studied. It has been established that these phenomena are defined as not identical, but related to each other by certain features – informativeness, mutual exchange, establishing relationships. The concept of "communicative competence" is considered in the context of understanding the content of socionomic professions. It has been established that the success of communication is determined by the level of formation of the specialist's communicative competence – an integral quality that combines communicative skills, communicative experience, and attitude towards communication. The essence and communicative nature of the choirmaster's activity have been studied. The understanding of the concept of "polycommunication" is highlighted, which reflects the multifaceted nature of the choirmaster's activity. Polycommunication is defined as interaction in various personal and creative planes of perception, interpretation and sound embodiment of the artistic and figurative content of a musical work, which is based on resonance between all its participants. Various aspects of the choir master's polycommunication were tracked – pre-performance, rehearsal and performance. In general, polycommunicative competence is a system of internal resources, which involves the choirmaster's ability to organize, regulate, fill the process of interaction of the members of the choir with emotional content and spiritual meaning. The structure of polycommunicative competence includes emotional-volitional, interpretive-projective, expressive-executive and reflective-corrective components.

Key words: communication, competence, communicative competence, polycommunication, polycommunicative competence, choirmaster, choir.

УДК 378.147.78:371
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.2.16>

Юй Цютун,

аспірантка кафедри музично-інструментальної підготовки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна парадигма існування людини в соціумі ґрунтується на комунікативності. У ХХІ столітті комунікативний простір інтенсивно змінюється, розширюється, втрачає певні кордони, ставить перед людством нові виклики в контексті налагодження взаємодії в мінливих соціокультурних умовах. Комунікація визначає обмін інформацією, її тлумачення, розуміння. А перехід спілкування в площину інтернет-взаємодії з паралельним стрімким зростанням джерел

інформації та учасників комунікативного простору вимагає від людини набуття нових комунікативних компетентностей, здатних зробити її існування в цьому комунікативному просторі ефективним, екологічним і безпечним.

Комунікативна природа освітнього процесу вимагає від фахівців приділення значної уваги власній професійній комунікативній активності. Освіта і виховання відбуваються в комунікативному просторі і важко перебільшити важливість правильно організованого освітньо-комунікативного поля. Ще більше загострюється проблема

комунікативності та комунікативної компетентності фахівців в контексті діяльності, пов'язаної з музичним мистецтвом. Вчені обґрунтовано пов'язують комунікативну компетентність з професійною майстерністю музиканта-педагога, з його готовністю до здійснення професійної діяльності. Адже здатність до комунікації в музичному мистецтві зумовлює здатність до сприймання, обробки і передачі художньо-педагогічної інформації, спроможність до організації доцільного, ефективного художньо-комунікативного середовища, в умовах якого відбувається формування майбутніх фахівців як в особистісному так і в професійному контекстах.

Одним з видів музичної діяльності, в якій комунікація відіграє основну роль, є діяльність хормейстера. Хорове мистецтво має довгі традиції розвитку, певні культурні та історичні відмінності, але в центрі її завжди стоїть особистість хормейстера. Діяльність хормейстера вважають загадковою, складною і недостатньо дослідженою. Більшість музикознавчих і методичних праць, пов'язаних з хоровим мистецтвом, присвячується роботі над хоровими творами, організації виконавсько-репетиційної діяльності, диригентським умінням. Але розуміння діяльності хормейстера виходить за ці межі. Поліфункціональність діяльності керівника хорового колективу, хорового диригента ґрунтується на багатоплощинності, багаторівневості форм комунікації, які відбуваються послідовно і одночасно. Комунікація з музичним твором і композитором через символічну музичну мову, комунікація з хором (виконавцями, партіями, цілим колективом) через невербальну мову диригентського жесту, а також зі слухачами, концертмейстером, комунікація з собою через рефлексивне звернення до власної свідомості з метою оцінки і корекції власних дій – ось неповна палітра комунікативної активності хормейстера у виконавському процесі. Таке розуміння призводить до актуалізації поняття «полікомунікативна компетентність» в контексті аналізу феномену хормейстерської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативній діяльності і комунікативній компетентності в межах професійного розвитку фахівців приділяли увагу багато сучасних українських і зарубіжних вчених: Т. Бутенко, Л. Гавриляк, Ю. Капрюк, О. Касаткін, А. Палмер, Н. Самборська, К. Фосс, І. Чеботарьова та інші. Окремо увага приділялася дослідженню комунікативної компетентності педагогів і психологів, як представників соціономічних професій. Н. Данилішин, Т. Іванова, О. Корніяка, О. Максимова, О. Рудницька та інші. Н. Данилішин зазначав, що комунікація – це основа діяльності викладача, це комплекс знань, умінь, якостей, досвіду, за допомогою якого виникає здатність розв'язувати професійні проблеми [6].

В музично-педагогічній діяльності на важливості комунікативних здібностей, умінь, компетентностей наголошували Л. Василевська-Скупа, Г. Падалка, О. Ростовський. У контексті диригентсько-хорової діяльності комунікативні аспекти професійної майстерності досліджували Н. Білова, Ван Яцзюнь, А. Ладний, О. Кедіс, П. Ковалик, А. Козир, О. Прокулевич, Се Ліфен та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Обґрунтованість і систематизованість знань щодо комунікативної природи діяльності хормейстера має достатньо високий рівень. Однак аналіз наукової літератури свідчить про те, що достатньої уваги не отримав феномен полікомунікативної компетентності як складний, багатоаспектний особистісно-професійний чинник збільшення ефективності диригентсько-хорової діяльності.

Формулювання цілей статті – визначити сутність і зміст полікомунікативної компетентності в контексті діяльності хормейстера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікація в довідковій літературі визначається як спілкування. Комунікації пов'язується з поняттям «інформація», адже метою і сутністю комунікації є передання інформації [данил].

На основі аналізу наукової літератури Л. Василенко-Скупа зазначає, що комунікацію слід розглядати як «взаємообмін повідомленнями з метою досягнення розуміння у сприйманні одне одного, як провідник ідей та обміну досвідом, тобто необхідною умовою життя людини та порядку в суспільстві». Наголошується, що комунікація відбувається в ситуації міжособистісного спілкування з метою вирішення певних завдань [3, с. 8]. Як бачимо, авторка проводить певну паралель між комунікацією і спілкуванням на основі таких категорій як «взаємообмін», «прямий і зворотній зв'язок» [3, с. 9].

Однак у науковій літературі існують декілька підходів до співвідношення комунікації та спілкування. Перший передбачає визначення цих феноменів як тотожних, другий – передбачає їх розмежування сприйняття як різних, а третій розглядає поняття «комунікація» і «спілкування» як такі, що є взаємопов'язаними. При цьому наголошується, що спілкування передбачає здійснення обміну інформацією на основі мови. На відміну від такого розуміння спілкування, комунікація включає в себе обмін інформацією за допомогою різних сигналів, включно невербальних, предметів, символів тощо. Крім того, комунікація, на відміну від спілкування, також передбачає здійснення певного впливу одного учасника на іншого [10]. Таким чином, ми бачимо, що поняття «комунікація» визначається як більш широким і глобальним у порівнянні зі спілкуванням.

Також існує і протилежна думка, згідно з якою комунікація є лише одним з аспектів спілкування,

або однією з його складових. Таке розуміння ґрунтується на тому, що спілкування визначають як засіб реалізації будь-яких відношень між людьми, а комунікативна складова (як обмін інформацією) є лише одним з трьох компонентів спілкування, наряду з перцептивною (сприйняття учасниками взаємодії один одного) та інтерактивною (взаємодія в процесі діяльності) [5]. Серед різних бачень співставлення понять «комунікація» та «спілкування», ми додержуємося думки, що в контексті нашого дослідження доцільно розглядати ці феномени як не тотожні, але пов'язані між собою певними рисами – інформативність, взаємообмін, встановлення стосунків тощо.

Запорукою успішного спілкування (як і успішної комунікації) доцільно визначити комунікативну компетентність як здатність до ефективного здійснення комунікативної діяльності. Розглянемо це поняття докладніше з точки зору компетентнісної парадигми. Компетентність пов'язується в наукових дослідженнях з такими поняттями як здібність, кваліфікованість. Прийнято визначати компетентність як «підготовленість до здійснення певної професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця, які сприяють цій діяльності» [15, с. 3]. Також існує вже достатньо усталене визначення, що у зміст компетентності входять «професійні знання, навички та досвід», а також «здатність ефективно використовувати їх у професійно-практичній діяльності» [13, с. 140]. Комунікативна компетентність, на думку Л. Гавриляк, слід розглядати як «здатність ставити і вирішувати певні типи комунікативних задач; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, враховувати наміри і способи комунікації». Авторка додає до змісту комунікативної компетентності здатність до готовності до змін власної комунікативної поведінки і знання про закономірності перебігу комунікативних процесів, а метою формування комунікативної компетентності визначає збільшення ефективності комунікативної діяльності [4, с. 71].

Комунікативна компетентність також розглядається як система внутрішніх потенційних ресурсів, яка визначає спроможність до здійснення і організації ефективного комунікативного взаємообміну, що важливо як в контексті особистісних так і в контексті професійних форм взаємодії [чебо]. Крім того, І. Чеботарьова зазначає, що у сучасному розумінні необхідно виокремлювати такі складові комунікативної компетентності як «знання про способи цілеспрямованого використання мовних засобів для вирішення завдань спілкування; високий рівень володіння рідною та іноземною мовами; володіння культурою спілкування, знання національної культури, менталітету, володіння комп'ютерними технологіями, особову готовність, що забезпечить співпрацю і взаємодію співробітників колективу» [14, с. 211]. Таке розуміння

комунікативної компетентності розширює це поняття з урахуванням сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій, як повноцінного засобу комунікації, особливо в освітньому процесі, переважна більшість якого реалізується зараз у форматі «онлайн». Також, загострюється такий аспект комунікативної компетентності як забезпечення взаємодії між людьми, особливо в певній діяльності, тобто мова йде про створення такого комунікативного простору, комунікативних ситуації, які стануть чинниками збільшення ефективності взаємодії в колективі. Це надзвичайно важливо в контексті нашого дослідження.

Як стверджує Ю. Карпюк, комунікативна компетентність формою реалізації особистісного і професійного досвіду фахівця. Авторка наголошує на важливості виокремлення в комунікативній компетентності адаптивної функції, тобто за допомогою досліджуваного феномену людина може скоріше і легше адаптуватися в соціумі [7, с. 57].

О. Корніяка наголошує, що комунікативна компетентність має включати в себе такі здібності та якості як «вміння уважно слухати співрозмовника, здатність діставати інформацію завдяки правильно поставленим запитанням, вміння уточнити правильність розуміння інформації». Тобто авторка наголошує на важливості як прямого так і зворотного зв'язку в комунікації. Крім сказаного, вчена доводить, що до комунікативної компетентності входять «такі інтерактивні здатності, як вміння легко вступати в контакт і здатність поводитися відкрито, дружньо, щиро на вербальному і невербальному рівнях», що відповідно пов'язує комунікативну компетентність з певною емоційною регуляцією [8, с. 550].

Узагальнення наукових досліджень з проблем комунікації та комунікативної компетентності дозволило виокремити поняття «спілкування», «комунікація» та «комунікативна компетентність». Зазначимо, що комунікація відрізняється від спілкування тим, що вона являє собою зв'язок об'єктів і суб'єктів взаємодії (що може включати в себе спілкування як мовну форму комунікації) на основі вербального та невербального обміну з іншою людиною, групою людей, або навіть твариною, предметом. Успішність комунікації визначається рівнем сформованості комунікативної компетентності – інтегральної якості, яка поєднує знання про комунікацію, комунікативні уміння, комунікативний досвід, ставлення до комунікації.

В контексті нашої роботи розглянемо діяльність хормейстера як складний, поліфункціональний феномен, який вимагає визначення і проєктування особливої, унікальної форми комунікації для забезпечення його ефективності.

О. Прокулевич зазначає, що хормейстер, диригент хору – це лідер, особистість, яка завжди знаходиться в процесі особистісного і професійного

розвитку. Комунікація, на думку авторки, лежить в основі хормейстерської діяльності і саме через неї формується довіра, створюються сприятливі умови для творчості, відбувається взаємодія і обмін інформацією та інноваціями, досягається художній образ, а виконавці мотивуються на самовіддану працю [11, с. 11]. З цього приводу висловлюються науковці А. Ладний та О. Кедіс. Авторки зазначають, що виконавська діяльність диригента комунікативна за своєю сутністю. Адже робота над музичним твором сама по собі є комунікативним актом сприймання смислів, закодованих композитором. Також це комунікативна робота з колективом і слухачами завдяки жестам, міміці, вольовій енергії, яку транслює диригент. В результаті комунікації з хором, наголошують автори, під впливом диригента, різні особистості, які співають в хорі, мають стати «єдиним організмом», який демонструє єдину мисленеву та емоційну лінію [9].

Таким чином, ми зазначаємо, що складна художньо-комунікативна діяльність хормейстера може визначатися як полікомунікація, адже саме приставка «полі» визначає цю множинність, неоднозначність і багатовекторність. Розглянемо дослідження Сє Ліфен, в якому авторка визначає сутність полікомунікації в діяльності педагога-хормейстера. Поняття «полікомунікація» актуалізується саме через розуміння багатовимірності комунікативної активності хормейстера. Цей феномен визначається як творча взаємодія всіх учасників хорового колективу між собою, з хоровим твором, диригентом, концертмейстером, слухачами. У результаті полікомунікації «всі об'єднуються, згуртовуються у «інтонаційно-художній потік», енергетичний потік зі слухачами та суголосно відгукуються, резонують у слухачській та виконавській співтворчості» Також Сє Ліфен додає: «такі багатовекторні творчо консолідовані взаємозв'язки утворюють простір художньої полікомунікації, залучають всіх учасників до єдиного художньо-образного естетично-ціннісного поля», і наголошує, що «полікомунікація – це спілкування у різних особистісно-творчих площинах сприймання, інтерпретації та звукового втілення художньо-образного змісту музичного твору, що ґрунтується на резонансі між усіма її учасниками» [12, с. 73-74].

Таким чином полікомунікація в діяльності хормейстера – це акт творчого спілкування який відбувається в різних площинах і на різних етапах диригентсько-хорової діяльності. Доцільно виокремлювати такі:

– передвиконавська художньо-інтерпретаційна полікомунікація, яка відбувається у взаємодії хормейстера з композитором через досягнення смислів, закладених у хоровий твір, та з собою – як внутрішньоособистісний акт рефлексивного досягнення змісту твору, формування виконавських концепцій тощо;

– художньо-репетиційна полікомунікація як різновид художньо-виконавської взаємодії з хористами, концертмейстером, із собою (як рефлексивні спостереження і оцінки відповідності слуховим моделям) в процесі репетиційного опрацювання хорового твору;

– художньо-виконавська полікомунікація з хористами, концертмейстером, слухачами, собою в умовах концертного виступу, в процесі реалізації напрацьованих виконавських концепцій в емоційно-вольовому потоці творчого акту.

Така складність і багатовимірність полікомунікативної діяльності вимагає від хормейстерів високого рівня сформованості полікомунікативної компетентності, яку ми визначаємо як особистісно-професійну якість, що поєднує знання про комунікацію, комунікативні уміння, комунікативний досвід, ставлення до комунікації. Полікомунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів, що передбачає здатність хормейстера організувати, регулювати, сповнювати емоційним змістом та духовним смислом процес взаємодії учасників хорового колективу, перетворюючи його на художньо-полікомунікативний творчий акт. Н. Білова зазначає, що така компетентність «є інтеграцією знань, умінь, особистісних якостей і його фахового досвіду, які дозволяють вирішувати різні професійні завдання на високому творчому рівні» [1, с. 96].

Доцільно визначити компонентну структуру полікомунікативної компетентності хормейстера з метою більш глибокого узагальнення сутності та змісту досліджуваного феномену. Передбачається виокремлення таких складових:

– Емоційно-вольовий компонент: спрямованість комунікації на емоційне «зараження», зацікавлення, мобілізацію виконавців. Такий вид комунікації стимулює прояв особистісних смислів, консолідує і скеровує енергетично-духовні потоки хорового колективу в процесі виконавської презентації та художньо-виконавського досягнення-втілення творів музичного мистецтва.

– Інтерпретаційно-проектувальний компонент: комунікація відбувається на основі різновидів інтелекту, який інтерпретує-тлумачить вербальні та невербальні тексти – авторський нотний текст, символи, асоціативні та слухові уявлення, зміст художніх образів, звукову архітектоніку, літературний текст, якість інтонаційно-художнього втілення тощо. Цей вид комунікації проектує ефективні вербальні та невербальні засоби впливу на виконавців.

– Експресивно-виконавський компонент: використовуються вербальні та невербальні засоби комунікації – експресія їх прояву, артистична енергія, харизматичність диригента щодо консолідації артистичних енергій всіх учасників хорового

колективу і слухачів у єдиний духовно-енергетичний потік.

– Рефлексивно-коригувальний компонент: спрямованість комунікації на постійний моніторинг переконливості інтонаційного художньо-образного втілення виконавської концепції творів. Такий вид комунікації визначає, обирає і застосовує продуктивні виконавсько-психологічні прийоми досягнення уявлено-побудованого еталонного звучання).

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямку. Узагальнюючи викладене вище підкреслимо, що полікомунікативна компетентність хормейстера – це найважливіша складова його фахової майстерності та запорука ефективності його професійної діяльності. Полікомунікативну компетентність хормейстера ми визначаємо як систему внутрішніх ресурсів, що передбачає здатність хормейстера організувати, регулювати, сповнювати емоційним змістом та духовним смислом процес взаємодії учасників хорового колективу, перетворюючи його на художньо-полікомунікативний творчий акт. Складовими полікомунікативної компетентності є емоційно-вольовий, інтерпретаційно-проектувальний, експресивно-виконавський та рефлексивно-коригувальний компоненти. Подальші наукові розвідки з актуалізованої проблематики доцільно присвятити методологічним засадам формування полікомунікативної компетентності педагогів-хормейстерів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білова Н. Методи формування художньо-комунікативної компетентності майбутніх викладачів-хормейстерів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 206. С. 91-97.
2. Ван Яцзюнь. Комунікативна культура диригента-хормейстера в контексті музичної комунікації. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 147. С. 246-248.
3. Василевська-Скупа Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва : монографія. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. 208 с.
4. Гавриляк Л. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*. 2019. Вип. 3. С. 70-73.
5. Гуманістичний потенціал педагогічної комунікації : Книга для вчителя : науково-метод. посіб. ; за ред. С. О. Мусатова. К. : Педагогічна думка, 2008. 96 с.
6. Данилишин Н. Комунікативні здібності як важливий чинник педагогічної майстерності викладача. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогічні інновації в освітньому просторі сучасного вищого закладу освіти»*. Київ, 2019. С. 11-14.
7. Карпюк Ю. Комунікативна компетентність як складова успішного професійного розвитку психолога. *Scientific Journal Virtus*. 2019. Вип. 1. С. 41-57.
8. Корніяка О. Комунікативна компетентність сучасного фахівця – педагога і психолога. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «ПереяславХмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : Науково-теоретичний збірник*. 2013. Вип. 30. С. 544 – 551.
9. Ладний А., Кедіс О. Комунікативні аспекти діяльності хорового диригента. *Наукові записки. Серія Педагогічні науки*. 2019. Вип.142. С. 124-130
10. Прищак М. Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2010. Вип. 2. С. 5-8.
11. Прокулевич О. Основи хорового диригування : навчальний посібник Умань : ФОРМ Жовтий О.О., 2016. 139 с.
12. Сеє Ліфен. Методика розвитку виконавської волі майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі диригентсько-хорової підготовки. Дисс... доктора філософії. Одеса, 2021. 276 стр.
13. Смагіна Т.М. Поняття про структуру соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету*. 2010. Вип. 50. Педагогічні науки. С. 138-142.
14. Чеботарьова, І. Комунікативна компетентність: теоретичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2014. Вип. 36. С. 205-215.
15. Ягупов В., Свистун В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.»*. 2007. Т. 71. С. 3.